

PRATARMĖ

Šis leidinys yra Lietuvos filosofijos sovietinio laikotarpio šaltinių mokslinis sisteminis katalogas (ankstesni tomai: t. 1: *Feodalizmo laikotarpis*, 1980; t. 2: *XIX a. vidurys – 1940 m.*, 1991; t. 3: *Filosofija išėvijoje 1945–2000*, 2011), skirtas ir filosofijos specialistams, ir auditorijai, besidominčiai ar profesionaliai tyrinėjančiai šio laikotarpio mokslą, kultūrą, visuomenę. Leidinyje pateikiama šio laikotarpio filosofijos tekstų panoraminė suvestinė leidžia juos diferencijuoti pagal problematiką ir išliekamąją vertę, atskleidžia sovietinio laikotarpio Lietuvos filosofijos įvairialypumą, kartu pakoreguodama jos dažną negatyvų tapatinimą vien tik su marksizmu ar sovietine ideologija.

Leidinyje sudarytas išsamus laikotarpio filosofinių tekstų autorių registras, parengtos visų jų biogramos. Biogramoje pateikiami svarbiausi filosofo akademinės karjeros faktai iki nepriklausomybės atkūrimo: nors daugelis (ypač vėlyvuuju sovietmečiu akademinę karjerą pradėjusių) filosofų darbavosi ir netgi žymiausius savo darbus sukūrė po 1990-ųjų, tačiau visos jų kūrybos ir profesinės veiklos dėstymas neturėtų nieko bendro su kataloge pristatomu laikotarpiu. Siekiant išlaikyti to meto specifika, vartojami to laikotarpio terminai, kai kurie galbūt nežinomi jaunesnės kartos skaitytojui, pvz.: „mokslių kandidatas“ (dabar „mokslių daktaras“), „aspirantūra“, „aspirantas“ (dabar „doktorantūra“, „doktorantas“). Be to, aiškumo dėlei daryk primintina, kad tuometinis „mokslių daktaras“ toli gražu nėra tas pats, kas dabartinis: sovietmečiu egzistavo dviejų mokslo laipsnių (mokslių kandidato ir mokslių daktaro) sistema, kuri buvo išlikusi ir nepriklausomybės laikotarpiu (1992–2003), kai buvo teikiami daktaro ir habilituoto daktaro mokslo laipsniai; taigi „mokslių daktaras“ atitinka „habilituotą daktarą“, tačiau naujausioje mokslo nomenklatūroje atitikmenų nebeturi.

Žymesniems filosofams pateikiamas jų kūrybos trumpas apibūdinimas, nurodoma jos vieta ir reikšmė laikotarpio kontekste, taip pat nurodomi filosofo kūrybai skirti darbai (jei yra). Sudaryta kiekvieno autoriaus bibliografija, apimanti jo monografijas (jei yra), mokslinius bei mokslo populiarinimo straipsnius, svarbesnes recenzijas, polemiką ir kt., bei nepublikuotus rankraščius (jei jie yra prieinami ir turi išliekamąją vertę; didžiausią rankraščių dalį sudaro nepublikuotos disertacijos). Parengtos filosofinių tekstų anotacijos. Biogramos sudaro filosofų žinyną ir pateikia kiek galint išsamesnius prozopografinius duomenis apie filosofų bendriją: dėl šios priežasties tais atvejais, kai turimi itin išsamūs filosofo biografiniai duomenys, tai pateikiami ir tokie faktai, kurių įprastai nebūna enciklopedijose ar žinynuose (pvz., autorius baigtoji vidurinė mokykla, atsitiktiniai jaunystės darbai, tarnavimo kariuomenėje faktas ir pan.). Anotacija glaustai supažindina su tekste plėtojama problema, jos sprendimo prielaidomis ir būdu. Rengiant kiekvieno teksto anotaciją laikytasi „vidurio kelio“ nuostatos: nesistengta užimti galutinio teisėjo pozicijos ir primesti tekstams vienašališkus vertinimus; kita vertus, stengtasi nenukrypti į grynąją deskripciją ir reikalui esant šiek tiek apibūdinti teksto kokybę. Skaitytojui, kuris

nėra profesionalus filosofas, galbūt pasitarnaus kai kuriose anotacijose nurodyta teksto priklausomybė konkrečiai filosofijos kryptčiai ar disciplinai. Nesilaikoma paplitusio elitistinio požiūrio – įtraukiami ne tik žymiausi filosofai, bet *visi*, paskelbę to laikotarpio filosofinių darbų. Tokiu būdu pateikiamas panoraminis bei realistinis, nearbitralus filosofijos vaizdas. Istorinio objektyvumo vardan neapeinami ir tie autoriai (pvz., G. Zimanas, J. Aničas), kurių darbai buvo skirti daugiausia komunistinės ar ateistinės ideologijos plėtotei ar jų diegimo problemoms ir kurie teoriniu požiūriu neturi išliekamosios vertės, tačiau jie funkcionavo kaip sovietinės kultūros dalis, tad nutylėti juos reikėtų nusižengti anksčiau minėtam vaizdavimo principui.

Sovietmečiu filosofija funkcionavo kaip profesionali akademinė disciplina, tad darbe anotuojami visi pirmiausia filosofų profesionalų parašyti anksčiau minėtų rūšių tekstai. Anotuojamos ir nefilosofų (istorikų, literatūrologų, menotyrininkų ir kt.) publikacijos, jei jose nagrinėjama filosofijos praeitis ar filosofinės problemos. Greta profesionalių, oficialių (ir dėl to neišvengiamai vienaip ar kitaip kompromisų su sovietiniu režimu ieškojusių) filosofų pristatyta ir keletą neprofesionalių (pogrindinių, disidentinių) ir dėl to visiškai laisvai kūrusių mąstytojų idėjos – tiek, kiek jos išlikę sovietmečio pabaigoje ar vėliau išleistuose jų tekstuose ar kalbų užrašuose. Neabejotina, „laisvųjų“ būta žymiai daugiau: egzistavo platus nekonjunktūrinis filosofinės minties laukas (parafrazuojant kun. Č. Kavaliauską, „tarp fizikos ir teologijos“), cirkuliavo savilaidos literatūra. Norėtuši tikėtis, kad šis leidinys provokuos tų alternatyvių tekstų bei primirštų asmenybių aktualizavimą.

Filosofiniai šaltiniai šiame, kaip ir ankstesniuose tomuose, pateikiami pagal personalijas, kurios išdėstytos abėcėlės tvarka. Anotuojama išsamiausia šaltinio publikacija. Jeigu šaltinis nepublikuotas (dažniausiai tai disertacijos), anotuojamas jo rankraštis. Rankraštiniams šaltiniams nurodoma signatūra. Laikomasi chronologinio šaltinių pateikimo – tai palengvina susekti autoriaus filosofinių interesų ir pažiūrų raidą. Jei šaltinis keletą kartų išspausdintas, anotuojama paskutinė publikacija. Pateikiama šaltinio metrika: pavadinimas, tomų skaičius, dalių ar skyrių pavadinimai, leidimo ar parašymo data, puslapių skaičius ir kt. 1945–1989 laikotarpis Lietuvos filosofijoje, palyginti su visais ankstesniaisiais, kiekybiniu požiūriu yra pats gausiausias: šis, ketvirtasis, filosofijos šaltinių mokslinio katalogo tomas apima 145 filosofinių tekstų autorius, apie 100 filosofijos kandidato disertacijų, virš 100 filosofinių knygų, apie 2000 mokslinių ir filosofijos populiarinimo straipsnių.

Sudarytojas dėkoja leidinio recenzentams bei Instituto Lietuvos filosofijos istorijos skyriaus kolegoms, ypač dr. Daliui Viliūnui, už vertingas pastabas ir pasiūlymus. Taip pat nuoširdus ačiū dr. Vaciu Bagdonavičiui ir prof. Česlovui Kalendai už suteiktą informaciją apie mažiau žinomus leidinyje pristatomus autorius.

Sudarytojas